

Eric Segelberg, *Livets Ord – Predikningar och föredrag hållna vid Kyrklig Förmålses Kyrkodagar kring Guds Ord i Uppsala 1964*, Bruno Westerlund, "Tal vid dop och konfirmation", Eric Grönlund, "Vigseltalet", Sven O. Berglund, "Skriftetalet", Hans von Bergmann, "Griftetalet", Gunnar Sundin, "Ordets förkunneelse på sjukhus", Christofer Klasson, "Militärpredikan", Olof Hartman, "Det själavårdande draget i predikan", Bokförlaget Kyrkligt Forum, Saltsjöbaden, (Uppsala), 1965, 320 s., s 201-274, 291-303.

Erland Sundström (red), *I predikans ärend – Orientering i homiletik för förkunnare*, Göran Dahlström, "Predikan med skilda syften", Gumnessons Bokförlag, (Falköping), 1974, 250 s., s 170-174.

Henning Wijmark och Edvard Rodhe (red.), *Svensk predikan I-III:2*, Albert Bonniers förlag, Stockholm, 1934-1939, 1270 s.

Väntas utkomma hösten 1997:

Catharina Segerbank (red), *Aldrig mindre än hopp – griftetal*.

# Teologi som reflekterande praktik – på väg mot en församlingsbaserad teologi<sup>1</sup>

Roland Spjuth

Det finns idag ett mycket stort intresse för teologi i Sverige, vilket märks både i en till synes ousinlig tillströmning av studenter till i stort sett varje teologisk utbildning och i en nyvaknad efterfrågan på teologens synpunkt i allt fler sammanhang. Men det är tyvärr sällan man hör teologi som berör människor. Jag tycker inte att detta gäller enbart i det offentliga samtalet, utan jag saknar även teologi i församlingarna. Tyvärr tycks de flesta studenter, som under studenttiden lär sig de teologiska redskapen, inte uppfatta sin kallelse som att "skapa teologi" i församlingsarbetet. Förvisso innebär en pastor: tjänst livslångt lärande, men det tycks mig inte som det tematiseras teologiskt i en fördjupad utformning av trons innehåll och liv. Därför styrs församlingsutvecklingen idag mer av pragmatiska lösningar än av teologiska överväganden och psykologiska, sociologiska eller företagskonomiska experter är intressantare vägledare än teologer.<sup>2</sup> Jag vill inte överdramatisera teologins "kris", men det finns en brist som oroar och som jag inte ser någon enkel lösning på. Situationen är samtidigt en utmaning till att förnya den teologiska utbildningen, och lusten att anta denna utmaning delar jag idag med många som arbetar med teologi – i universitetsvärlden med dess stora expansion, i de frikyrkliga seminarier och omvandlingsprocesser och i den allmänna ökningen av bibelutbildning som skett det senaste årtiondet.

Detta föredrag utgår från att en orsak till denna "kris", och den är redan antydd i temat för dessa lärardagar, är frågan om relationen mellan "praktik och teori". Vi har i alltför hög grad vant oss vid att definiera teologi utifrån den intellektuella verksamhet som pågår vid

teologiska institutioner och som är skild från den praktik där tron lever. Detta har gjort att teologins betydelse för denna praktik blir till en fråga om hur den redan förvärvade kunskapen ska "tillämpas" i praktiken. Ska teologi bli en verksamhet som berör och förändrar församlingarnas verklighet, hävdar jag att en sådan förståelse av teologin måste förändras. Teologi ska inte längre primärt tänkas utifrån sin institutionella ram utan från det teologiska skapande som pågår i församlingarna. Jag skall därför i detta föredrag beskriva hur teologi kan förstås om den definieras utifrån ett "församlingsbaserat" perspektiv. I ett första avsnitt argumenterar jag för detta perspektiv utifrån övertygelsen att det bäst överensstämmer med vad kristen tro är, och inte att det är effektivare i församlingssituationen. Därefter skall jag i ett andra avsnitt försöka konkretisera på några punkter vad detta perspektiv skulle kunna innebära för teologins utformning.

Innan jag ger mig i kast med min uppgift vill jag också förtydliga vad jag *inte* gör i detta föredrag. Jag har ingen ambition att föreskriva en modell för hur man ska bedriva teologi. Jag påstår att situationen är sådan att vi behöver omdefiniera förståelsen av teologi, så att teologisk verksamhet främst förstås utifrån skapandet i församlingsbasen. Däremot hävdar jag inte att alla teologiska institutioner skulle omformas efter ett sätt att bedriva teologi, och än mindre vill jag att de ska försvinna. Jag är inte kritisk till att det finns statliga institutioner där man möts för teologiska samtal på en icke-konfessionell grund eller att flera frikyrkliga seminarier nu skaffar examensrätt genom staten – jag har själv haft flera värdefulla år både vid Lunds Universitet och Örebro Missionsskola. Min förhopp-

ning är snarare att en mångfald av sammanhang ska kunna befrukta varandra.

Vidare är mitt föredrag ett försök att definiera teologi inifrån trons egen självförståelse ("församlingsbasen") och därför utgår jag i detta föredrag ogenerat från en sådan församlingsbaserad beskrivning av teologi. Från detta perspektiv kan inte teologi definieras utifrån neutrala och sekulära institutioner utan måste förstås utifrån det sammanhang där tron lever. Uppgiften i detta föredrag blir därför att diskutera hur en sådan startpunkt förändrar förståelsen av teologin. Därmed förnekar jag inte att teologi kan bedrivas på andra sätt i andra sammanhang.

Slutligen ska föredraget inte heller uppfattas som en färdig redogörelse av hur teologi ska beskrivas. Snarare är detta ett utkast för att pröva mina egna tankar och erfarenheter, med förhoppning om att detta ska stimulera det gemensamma samtalet om hur vi genomför den viktiga och utmanande uppgiften att undervisa i teologi.

## Forskaruniversitetet och församlings-teologin

Många av våra djupaste konflikter och övertygelser kan förklaras genom de institutionella ramarna och sociala mönster som vi rör oss inom. Ska man utvärdera nutida teologi blir det därmed avgörande att ställa frågan om vilka de institutionella sammanhang är som format den moderna förståelsen av teologin och hur detta påverkat och förändrat denna verksamhet. Det är därför mycket viktigt att konstatera att i princip all teologisk utbildning i Sverige bedrivs utifrån de mönster som grundades i det moderna forskaruniversitet som växer fram efter upplysningen. Detta innebär, för det första, att universitetets uppgift förändras från att bedriva fostran av teologer, jurister och medicinare till att bli fri forskning (*Wissenschaft*), som med rationel-

la metoder försöker förstå och pröva allt. För det andra övertog staten det institutionella ansvaret för universitetet från kyrkan. Därmed för-lorade teologin även sin interna överhöghet och kunde inte längre bestämma kunskapens ramar och rationalitet. Denna förändrade kontext har i hög grad format innehållet i det nutida teologiska arbetet. Jag ska lyfta fram två grundläggande konsekvenser som enligt min mening starkt påverkat den teologiska utbildningen.<sup>4</sup>

### 1. Teologins objektivifiering

De nya förhållandena vid universitetet ledde, för det första, till teologins *objektivifiering*. Teologi blev inte längre en förståelse av Gud på basis av meditativ texttolkning och ett sakramentalt kyrkoliv, utan blev ett ämne, eller ett objekt, som skulle studeras "utifrån". Denna tendens till objektivifiering har rötter tillbaka i medeltida skolastik och den renodlades än mer under 1500- och 1600-talets polemiska ortodoxier. Det var då teologi blev till en samling läro- och moralpåståenden som studenten skulle lära in. I det moderna universitetet på 1800-talet innebar objektivifieringen huvudsakligen att teologin blev ett historiskt studium av texter, kyrkohistoria och läror. Kristendomen framställdes som ett historiskt fenomen som kunde studeras med samma vetenskapliga kriterier som gällde för annan vetenskap. Därmed kunde man också rättfärdiga dess status som ämne inom forskaruniversitetet. Ytterligare ett steg tas när teologin sedan alltmör fjärras från sin kyrkliga kontext. "Objektet" vidgas till att bli allmän "livs-åskådning" så att det som studeras inte är enbart en historiskt formad trostradition utan alla människors potentiellt religiösa tolkning av livet. När teologin blir ett system av trossatser, historisk kunskap eller livsåskådning betyder det att teologiska studier ger *kunskap om ett objekt* som studenten lär in med syfte att senare *till-*

*Roland Spjuth, är teol.dr. vid Lunds Universitet på en avhandling med titeln Creation, Congingency and Divine Presence in the Theologies of Thomas F. Torrance and Eberhard Jüngel, Lund 1995. Han är för närvarande rektor för Hyllie Park Folkhögskola, Malmö där han bl a ansvarar för en Församlingsbaserad ledarskapsutbildning.*

*lämpa*. I relation till prästutbildningen betydde detta att ju mer universitetet skildes från det kyrkliga livet, desto mer problematisk blev processen, när inlärd kunskap skulle tillämpas i en gemenskap som saknar rätt insikt.

När jag här hävdar att vi behöver förnya förståelsen av teologin utifrån ett församlingsbaserat perspektiv, betyder det *inte* att jag anser att vi behöver bli bättre på att *tillämpa* de teologiska kunskaperna. Istället vill jag hävda att grundproblemet är att den institutionella ramen gjort att vi förstår teologi som en kunskap som man lär in för att *sedan* tillämpa. Utmaningen är att komma bortom de modernt konstruerade distinktionerna mellan teori och praktik/tillämpning, eller som man ofta säger i mina sammanhang, mellan kunskap och liv. Jag tror inte att vi kan fortsätta arbeta utifrån en modell som påstår att man först lär sig intellektuellt för att sedan tillämpa. Istället behöver teologiskt tänkande och praktik integreras, så att teologi snarare ses som en "reflekterande praktik" än som intellektuellt teoretiserande.

Låt mig illustrera med ett exempel. Den exegetik jag lärt mig, och som jag lärt vidare, innebär att man först studerar texten som ett "objekt". Det var först efter det att man skaffat sig denna "objektiva faktakunskap" som man kunde tillämpad och levandegöra texten för sig själv och för andra. Idag tror jag inte längre att man lär sig bibelns budskap på något annat sätt än att tillsammans med andra försöka följa den väg texten öppnar upp i den egna situationen. Att förstå bibeltexten handlar då om att lära sig gestalta den eller att "performing the scripture".<sup>5</sup> Vad är det som fått oss att tro att textens sanning ligger i dess "objektivitet" och inte i den värld som texten formar och öppnar upp?

Om bibeltexten såsom ett drama är skriven med syfte att återgestaltas av läsaren, då kommer man det bibelhermeneutiska hantverket närmare genom att likna det vid att "agera i ett drama" än vid att "dissekerar en rätta i ett laboratorium"! Naturligtvis anser jag att man ska använda alla den kunskap som modern exegetik givit för att med distans kunna se på den bibelgestaltning som sker. Min poäng är inte alls att förkasta detta

arbete, utan att påpeka att teologins "objektivifiering" medfört att exegetiken sedan 1800 alltmer förfelat sitt väsentligaste uppdrag. Denna brist syns tydligt i det faktum att vi som aldrig förr kan beskriva bibelns historiska sammanhang, men vi har inte lärt oss att läsa texten tillsammans så att dess budskap förändrar världen. I relation till exegetik betyder min tes alltså att vi primärt behöver lära oss att se teologi som en didaktisk verksamhet som bedrivs utifrån församlingens gemensamma kallelse att gestalta texten.

### 2. Teologins internalisering

En andra konsekvens av att forskaruniversitetet blev paradigmet för teologisk utbildning är teologins *internalisering*. Denna tendens har många orsaker och förutsättningar i vår kultur. En viktig källa är upplysningens betoning på *individ*en och individens frihet från traditioner och auktoriteter. Denna liberalism understöd-des livligt av nationalstaten, som inte ville att dess medborgare skulle vara bundna av andra lojaliteter och traditioner. När människan så sågs som en individ skild från sin hemhörighet i tradition och social gemenskap, blev det naturligt att söka hennes "verkliga jag" i en inre och personlig kärna bakom alla sociala roller och yttre påverkan.

Sökandet inåt syns tydligt också i universitetetsvärlden. Det visade sig inte minst när teologerna gav sig i kast med den avgörande frågan om trons sanning som det historiskt, vetenskapliga arbetet lämnat obesvarad. Naturligtvis kunde man hävda att denna fråga inte hörde hemma innanför universitetets murar, men det skedde sällan. Sådana argument får genomslag bara under den period på 1900-talet då positivistisk vetenskapssyn dominerade. Samtidigt ansågs det nu utesluter att vetenskapen kunde starta med övertygelsen att den historiskt givna tron var sanningen eller att bibelns texter var Guds Ord. Istället blev det ett självlärd axiom att sanningssanspråk måste visas vara rimliga *genom* en vetenskaplig och kritisk prövning. Det räckte alltså inte att argumentera på basis av de anspråk som finns i en partikulär given historia,

utan man sökte en universell och rationell bas som kunde rättfärdiga trosanspråken. Vanligen fann man denna bas i ett "religiöst medvetande" som ansågs finnas inom alla människor. Även om olika sociologiska variationer utvecklats på detta tema – exempelvis att all mänsklig gemenskap med nödvändighet har en religiös dimension – kom den psykologiska skolan att dominera. Det rationella stödet för kristendom var att den kunde tolkas som det högsta uttrycket för en religiös känsla som finns inom alla.

Teologins internalisering sammanfaller med den moderna fixeringen vid individen och den moderna myten om människans inre och sanna kärna. Dess övertygelse var att om man släpper individen fri och hjälper henne att frigöra sig från de band som binder henne genom traditionen och samhällets förtryck, så kommer hon att mer och mer finna och uttrycka sitt autentiska jag. Det är inte heller svårt att finna ekon av samma budskap i väckelsekristna proklamationer om att den inre upplevelsen är nyckeln för all tjänst och till all teologi. Pedagogiskt betydelsefulla denna internalisering förstärktes av att kunskapen blev det redskap som kunde avslöja de fördomar och myter som hindrade individens frigörelse. Ganska snart ersattes eller kompletterades upplysningens kunskapsstro med krav på pedagogisk frigörelse från detta intellektualiserade kunskapsideal. Ofta blev "känslan" motpolen till förnuftsstron, eftersom känslan lätt ansågs korrespondera till den inre kärnan (hjärtat) som gör uppror mot yttre förtryck. Gemensamt är dock övertygelsen att utbildningens yttersta mål är individens fulla utveckling och frihet – även om staten som universitetets herre alltid självklart förutsätter att fria individer infogar sig och blir till samhallets nytta! I relation till församlingen medför detta synsätt på teologisk utbildning att "den upplyste studenten" sedan tvingas konfrontera en traditionell församling som han/hon under kamp ska försöka hjälpa till en liknande inre frigörelse.

När jag hävdar att vi behöver förnya förståelsen av teologin utifrån ett församlingsbaserat perspektiv, betyder det *inte* att jag menar att vi behöver hitta en pedagogik som är bättre på att

ta tillvara individens erfarenheter och frigöra studentens inre potential. *Umaningen* är istället att *inte* längre självklart utgå från individen som utbildningens bas, utan att söka denna i den kollektiva församlingens gemenskap ("församlingsbaserad teologi"). Den grundläggande utmaningen handlar därför om hur församlingen med dess liv och organisation kan bli till en "utbildningsmiljö" som främjar lärande, utveckling och tjänst. Vi saknar inte pedagogiska teologier om individens inläring utan pedagogiska modeller för gemensamma tillväxtprocesser i församlingen.

### 3. Ett försök till definition

Förhoppningsvis har det framgått att utgångspunkten för min vision av församlingsbaserad teologi inte är sökandet efter en modell för att bättre tillämpa teologisk kunskap eller behovet av en pedagogik som starkare främjar individens frigörelse. Orsaken till dessa kritiska avgränsningar mot teologins objektifiering och internalisering är att jag förstår kristen tro inte primärt som ett "objekt" som intellektuellt kan läras in (oberoende om objektet är ett lärosystem, historisk kunskap eller en åskådning) eller som en inre och individuell upplevelse. För mig handlar kristen tro om att den enskilde genom frälsningen blir delaktig i det folk som Gud kallat ut för att betjäna världen. Frälsning är för att hänvisa till några Bibliska beskrivningar att bli delaktig i förbundet som Gud slöt med det slavfolk som befriades och kallades in i lydnadens gemenskap (se betoningen i påskmåltiden enligt Ex 13:14-16), att bli delaktig i Jesus familj (Mk 3:31-35), att bli en av Jesus vänner (Joh 15:15), att döpas till tillhörighet i en och samma kropp (1 Kor 12:13) och att förenas med de forna fienderna till en enda ny mänskliga (Ef 2:11-22).<sup>6</sup> Om man utgår från en sådan kristen självförståelse, torde det innebära att teologin måste baseras i den sociala och historiska gemenskap som har sin grund i Israels förbund och i Jesus död och uppståndelse. Genom att bli delaktighet av och genom att teologiskt reflektera över denna gemensamma historia kan man lära känna Gud och förstå tron.

Denna tanke behöver ytterligare preciseras, så att den inte uppfattas som en variant på den kända modellen att vi först "upplever" verkligheten, sedan reflekterar vi över våra erfarenheter och slutligen når vi fram till ett ännu bättre handlande. Jag anser att vi måste acceptera att filosofisk och teologisk analys har slagit undan benen för tron att det finns några "rena" erfarenheter som inte redan är strukturerade av våra inlärdna mönster att erfara och tolka. Församlingsbaserad teologi gör inte heller några anspråk på att basera teologisk kunskap på en tolkningsfri erfarenhet. Tvärtom utgår denna teologi från att kunskapen om Gud förmedlas genom att man blir delaktig av en språkligt och kulturellt formad gemenskap som lär oss att erfara och tolka tillvaron på ett kristet sätt. Teologi börjar i den didaktiska process där en människa tillsammans med andra lär sig handla, erfara, tolka och gestalta livet på ett kristet sätt. Teologins speciella bidrag i denna process är att medvetenheten och öva upp förmågan att känna igen och conceptualisera Guds närvaro och handling, och att kritiskt pröva vad ett trovärdigt gen-svar till denna närvaro kan innebära. Ur detta perspektiv är teologin från början till slut en praktisk verksamhet som består i att man skriver, fördjupar och kritiskt reflekterar över den gemensamma process som man är en del av i församlingen.

Innebörden av en sådan församlingsbaserad teologi kan illustreras genom ett centralt exempel. Kristen tro betonar att man lär känna Gud genom att följa *Herrens måltid*. I denna handling blir man delaktig av en gemenskap som för vidare en Gudsrelation och ett mänskligt sätt att gämsvara på detta som har sina rötter i GTs påskmåltid. Detta förnyades genom Jesus och har sedan förts vidare genom församlingens historia. Det är genom att skolas in i denna handling som man lär sig att känna igen och conceptualisera Guds närvaro i livets olika dimensioner. Frandet av måltiden klargör Guds närvaro i relation till kroppen, till mänsklig synd och till nytt liv och lär oss att denna gudomliga närvaro måste reflekteras i tacksägelse till Gud och genom församling i relation till medskyn.

Den teologiska reflektionen över detta är därför inte bara beroende av denna historia för att ha ett "material" att reflektera över, utan den "teologiska kunskapen i sig" är oskiljaktlig från personens förmåga att gämsvara i relation till Gud och medmänniskan. I anslutning till detta är det betecknande att dagens dogmatikurser primärt handlar om församlingsläror och församlingsymboler, som beskriver mystiska och osynliga transaktioner mellan Gud och människans inre. Men utifrån Herrens måltid är inte församlingen en lära eller en symbol, utan gudomlig praktik som medför att människans liv gestaltas på ett bestämt sätt. Eftersom församlingen är en praktik borde den istället primärt beskrivas i sociologiska, politiska och didaktiska termer. Vi behöver sedan conceptualisera, reflektera och kritisera våra begränsade förståelsehorisonter, men vi får aldrig tro att man kommer närmare församlingens väsen genom läror eller symboler än genom att lära sig leva i "förelärsens praktik".

Detta exempel skulle kunna mångfaldigas genom att gå igenom bön, gudstjänstliv, församlingens beslutsprocesser och diakonalt arbete.<sup>7</sup> Men jag hoppas att min poäng är tydliggjord: om teologi bedrivs med församlingen som bas, blir teoretisk conceptualisering och praktisk oskiljaktliga och man kan inte särskilja teologisk kunskap från den gemensamma vändning där man praktiskt lär känna Gud. Jag vill därmed på iniet sätt ringakta betydelsen av teologisk reflektion och prövning av den praktiska församlingserfarenheten – jag efterlyser ju *mer* teologi – utan jag hävdar att vi är i akut behov av teologi som bedrivs i den bas där kunskapen av teologi som bedrivs i den bas där kunskapen praktiserar och lärs. Teologin behöver det för att få livskraft även när den bedrivs vid ikonfessionella institutioner och *församlingsarna behöver teologi för att leva sun!*

Jag vill vidare understrika att betoningen på församlingsbaserad teologi inte betyder att denna teologi enbart är en angelägenhet för dem som finns inom församlingen. Visionen får inte misstolkas så att den bara blir ett redskap för att hjälpa redan befintliga medlemmar att "må bra". Jag är trött på den kultur där välmående är myck-

et viktigare än uppdraget och sanningen. Guds folk är det redskap genom vilken Gud vill betjäna världen. Det är därför i den brytpunkt där församlingen vänder sig utåt som församlingsbaserad teologi har sin primära kontext. "Att lära känna Gud" betyder därmed att vara del av den gemenskap som försöker följa Jesus för att betjäna de som behöver Gud.

Summa summarum, vi behöver en teologi som har församlingarna som bas och i långa stycken är utlämnade till församlingarna. Detta är naturligtvis på gott och ont! Jag idealiserar inte dagens församlingar och tror inte att detta är något enkelt sätt att lösa "teologins kris". Tillståndet i Sveriges kristenhet är inte bra även om vi också har lätt för att bli överkritiska. Ändå jag tror mycket mer på församlingarnas potential och möjlighet att förnya teologin, än jag tror på kraften i teologiska institutioner. Och framför allt tror jag på potentialen i mötet mellan teologisk reflektion och församlingsliv, där Ande och liv inte längre polariseras mot förtroende och kunskap utan är den enhet de borde vara i kristen tro.

### Några tankar om teologins arbetsformer

Min argumentation har så här långt försökt visa att teologin mycket tydligare måste utgå från att kristen tro är "praktik", och att teologi därför snarare behöver beskrivas i termer av praktisk sociologisk och politisk reflektion än i termer av akademisk teoretisering. Jag känner mig därför förpliktad att också försöka konkretisera vad jag menar att detta synsätt betyder i praktiskt teologiskt arbete, även om jag fortfarande är mycket trevande på detta område.<sup>8</sup> Åtminstone kan jag dela de utmaningar och frågor som jag ställer till mig själv. Jag har också en ambition att försöka förstå "teologisk pedagogik" utifrån tron, och inte primärt genom att erövra och döpa om sekulära pedagogiska teorier. Naturligtvis ska teologer lära av andra och självständighet har inget egenvärde. Men jag skulle primärt vilja ta trons liv på allvar och se vad en sådan startpunkt för mig. Jag vet inte om det kommer att leda till en konfrontation med "världens pedagoger och skolkolk" (Högskoleverket) eller

om det korresponderar med andra pedagogiska nyanssats. Kanske kan det to m öppna upp för nya erfarenheter som kommer att påverka andra. Viss finns det inslag i en församlingsbaserad teologi som kommer nära vissa aktuella pedagogiska strömningar. Jag tänker på betoningen på livslångt lärande, uppvärderingen av arbetsplatsförlagd utbildning, vikten av närhet till utbildningens avsnåre och sökandet efter problem- och processbaserade inlärnings sätt. Man vet aldrig resultatet av en resa i förväg, även om en av vetenskapens myter försöker lura oss att vi faktiskt kan göra sådana kalkyler.

### 1. "Folkets teologi"

Forskaruniversitetet byggde upp sin legitimitet på att man arbetade vetenskapligt, vilket i sin tur har skapat en fixering vid att definiera och precisera denna vetenskapliga metodik. Det allvarliga med denna legitimeringsprocess är emellertid att den byggt upp ett "skrämtkänande", som utgår från att den vetenskapliga teologins status är *kvalitativt annorlunda* än det "icke-vetenskapliga" arbetet i församlingarna. Därmed kommer man mycket nära det högmot, som tror att det avgörande för en teolog eller pastor är den vetenskapligt bearbetade kunskap som ges vid den teologiska institutionen. Låt mig åter få betona - så att ingen missförstår mig - att jag har inget emot teologiska institutioner. Det jag protesterar mot är att *teologi enbart definieras utifrån forskaruniversitetets verksamhet*. I kontrast till detta hävdar jag att vi istället primärt borde tänka teologi som "*folkets teologi*". Med den anspråksfulla termen "folket", vill jag betona att teologin inte primärt är ett arbete av experter vid avskilda institutioner för de andra. Teologi är inte främst individuella forskares verk utan "den reflekterande praktik" som grundas i *allas* gemensamma strävan att gestalta Guds vilja. Istället för att se teologen som experten som betjänar de andra, kan hon eller han nu bli sammans. Därmed kan man inte dra en kvalitativ gräns mellan lekmannens och teologens trosreflektion utan, möjligtvis, en kvantitativ gräns i betydelsen att teologen har mer tid avsatt för

logiske och den pastorala) och de andra. Det beror förvisso också på vår tids övertro på ledare och på våra pastorsideal i utbildning och i församlingarna. Det är alltför lätt att utbildningen försätter studenterna i spänningen mellan att

å ena sidan uppmuntras till att forma "gemenskapmiljöer" men å andra sidan tränas till en ledarroll som gör att man inte får vara en del av denna "vänsskapskrets"; ska man ha vänner får det vara utanför församlingen! Pastorn ska stå "över" gemenskapen - eller ännu hellre, under den - och betjäna och möta de andras "oändliga behov". Men församlingen byggs genom att man delar livet i förtroende och knyter djupa vänsskapsband och då måste teologisk utbildning också bedrivas som en didaktisk verksamhet som främjar detta gemensamma liv.

### 3. Att bekänna en gemensam tro

När jag hävdar att teologins bas är "folkets teologiska skapande" betyder det att teologins främsta utmaning inte längre är att hjälpa studenterna till personliga ställningstagande och självförverkligande, utan att befärdiga den gemensamma gestaltningen av tron. *Teologi är en gemensam praktik*. Församlingen behöver därför integreras i teologin, inte främst som en "träningsplats" där studenten får tillämpa och pröva sina möjligheter, utan för att vi behöver lära oss "gemenskapens process". Jag anser att oförtroelsen att se den gemensamma vägen är vår tids kanske största hot mot kristen tro. Även internt i församlingarna koncentrerar vi oss på att möta individuella behov och driva tillfälliga projekt. Men det är en brist som vi behöver utmana. Tron kan inte bara landa i frågan om vad jag tror, utan måste leda fram till den gemensamma bekännelsen ("Vi tror på"); inte bara undersöka vilken hållning jag har till abort, utan söka svaret på hur vi ska möta kvinnor som vill göra abort; inte bara fråga vad denna text betyder för mig, utan vad texten betyder för vår praktik, o.s.v. Var lär vi oss gemenskapens didaktik i en tid där andlighet och kultur så djupt präglas av privatreligiositet och självupptagenhet?

Flera tvekar säkert inför betoningen på det kollektiva. Vi tänker med skräck på gemenskap-

uppgiften, har en speciell begåvning för reflektion och en större träning i att se på ett sammanhang med kritisk distans.

Vilka institutionella strukturer och attityder behöver formas för att uppmuntra teologiskt skapande i församlingarna? Jag tror vi behöver göra fler experiment med att flytta teologisk utbildning "ned" till församlingarna. Fler teologiska forskningsprojekt borde kunde integreras mellan institutioner och församlingar, och det bör skapas forum där sådana församlingsteologi lyfts fram. Jag har också delvis genom mitt arbete med den församlingsbaserade ledarutbildningen i Malmö sett den spännande potential som kan skapas när skolutbildning sammanbinds med ett nätverk av samverkande församlingar, som börjar tänka i utbildningstermer och ser teologisk fostran som en viktig del i församlingens kallelse. Vi behöver utbildningsanstalt i detta sammanhang eftersom den (i) skapar mer resurser för teologisk reflektion, (ii) tvingar till ett mer systematiskt arbete i utbildningen och (iii) hindrar att man tappar bort den kritiska distansen till det arbete man står mitt uppe i. Jag drömmer därför om fler sådana regionala församlingsbaserade utbildningar, som i sin tur kan samverka med andra "högre" teologiska institutioner. Kanske kan detta också tydliggöra att teologisk fostran är ett "livslångt lärande". Teologisk utbildning får inte beskäras varken i rummet (till avgränsade institutioner) eller i tiden (till en viss studieperiod). Teologi är ett viktigt moment i allt Guds folks arbete under hela dess vandring. Detta behöver tydliggöras så att teologisk utbildning inte lär ut mönster som enbart fungerar för experter och under avgränsade former och tider. Min förhoppning är att betoningen på "folkets teologi" inte betyder en förfäktad och ytlig teologi som visar förakt för grundläggande forskningsarbete. Folkets teologi kan snarare stimulera till att tränga allt djupare in i den storhet vi bara börjat ana.

Jag är rädd att alltför mycket teologisk utbildning inte befärdar detta gemensamma uppdrag, som jag här kallar "folkets teologi". Snarare tycks våra nuvarande utbildningar befästa gränsdragningen mellan experten (både den teo-

ens förtryck och även jag gör detsamma delvis av egen erfarenhet. Det är viktigt att ge utrymme för de enskilda kritikerna och för de udda. Vi måste uppmuntra till kritisk prövning och protestera mot likformning. Samtidigt är det i samhörighet med andra som personligheten och dess begåvningar framträder och inte när man söker i det privata och isolerade inre. Betoning- en på gemenskapen är därför inte ett hot mot den personliga identiteten, utan enbart mot det privatreligiösa projektet.

Den enskilde är viktig i teologisk utbildning. Här behöver vi framför allt *helgon*. Vi vet att den primära inläringen sker genom imitation – föräldrar, vänner och förebilder. Det gäller också under teologistudier, även om det ofta sker omedvetet och oftast så att de som präglar oss främst är forskar- och lärarpersonligheter. Teologistudenter behöver *helgon* som mentorer, men inte så mycket heliga människor som sitter ute i öknen (jag ska inte utesluta att vi ibland behöver ut i öknen) utan vanligt "folk", som kan visa att även dessa genom gemenskapens stöd kan bli mer lika det Gud vill och därigenom uttrycker teologins innehåll.

### 3. *Teologins fragmentisering*

Ytterligare en utmaning är den mycket långt drivna fragmentisering av utbildningen i olika ämnesområden. Detta har gjort att man avlägsnat sig ytterligare från församlingsteologins spontant integrativa trostolkning. Studierna ger idag fragmentarisk kunskap, uppdelat på en mängd olika ämnesområden med klara gränser. Läraren ger faktakunskap och sedan förväntas studenten själv forma en personlig livshållning och den helhetsbild som behövs när man går in i församlingstjänst. Men teologi blir något annat när det splittas i en mängd avskilda specialämnen. Låt mig illustrera detta påstående på några punkter:

Ett grundfenomen i denna uppdelning av teologiska discipliner är att "praktisk teologi" är ett avgränsat ämnesområde.<sup>10</sup> Det är självklart att man kan ha speciella kurser för färdighetsträning, men tesen i detta föredrag gör det tämligen missvisande att särskilja några ämnen

som "praktisk teologi" och andra som "icke praktisk teologi". Vad är textetik om inte praktisk teologi? Ett första förslag är därför att kasta ut denna missvisande ämnesbeteckning.

Tyvärr handlar dagens exegetikundervisning till stor del om hur den "naive bibelläsaren" ska relatera sin bibelläsning till vetenskapliga forskningsresultat om Moseböckernas och evangeliernas tillkomst, om den historiske Jesus, om kontexten för Paulus brev, o s v. Detta är tveklöst intressant och viktigt kunskap, men som jag redan poängterat ovan är min tes att exegetiken också måste träna vår förmåga att göra det viktigaste tolkningsarbetet. Studenterna måste lära sig textens innehåll genom att försöka gestalta den i sitt eget sammanhang. Då protesterar en del och säger att man lämnar det vetenskapliga och hamnar i subjektiva tillämpningar. Ett andra förslag är att rensa ut bilder som påskiner att ett distanserat arbetet med texten som objekt skulle vara mer "objektiv". Precis som man skulle vara närmare "en pjäs sanning" när man klargör författarens och den ursprungliga publikens kontext än när man, som pläsförfattaren tänkte, uppför dramat i olika sammanhang. Det är denna praktiska och gestaltande förmåga vi måste erövra också inom exegetiken.

Ämnesuppdelningen betyder vidare att systematisk teologi är något *annat* än bibelläsning, etik, sociologi och didaktik. Vad blir det kvar? Antingen ett lärosystem, trossatser eller en livsåskådning. Men om nu tron inte primärt är lärosystem eller åskådningar utan ett praktiskt "liv i gemenskap" (Bonhoeffer), då blir de intressanta systematiska uppgifterna att konceptualisera den praktiska gestaltning som sker bl a genom bibelläsningen, att sociologiskt och politiskt beskriva den sociala livsvärld som tron öppnar upp, att kritiskt reflektera över dess trovärdighet bl a gentemot sina egna källor, att samtala med andra kring de viktiga brytpunkter där denna livsvärld bryter mot andra världar etc. Systematisk teologi måste göra upp med missfostret att tron primärt är lärosatser och livsåskådningar – eller för den delen psykologi. Teologi behöver ses som "sociologi", som "politik" eller som "didaktik" som beskriver hur

### 4. Kontextuell teologi och begränsningens välsignelse

Till sist: forskaruniversitetets sammanhang har medfört att sanningsfrågan kom i fokus och att man ansåg att denna måste grundas i en universell rationalitet, d v s i något för alla gemen- samt. Denna sökta grund är inte lätt att finna och uppgiften ledde till en mycket omfattande och teoretisk *metoddiskussion*, eftersom proceduren kräver en stor teoretisk abstraktion i relation till den praktiska kontexten. Det är uppenbart att mina förslag istället betonar *teologins kontextualisering*. Teologi kan inte starta med "allmänmänskliga och rationella abstraktioner" utan måste utgå från den konkreta livspraktiken.

Men kontextualisering betyder också att man inser att vår horisont inte är den fulla och slutliga sanningen. I relation till den anspråksfulla "metodiska och teoretiska universalismen" betyder kontextualisering att man erkänner att teologin aldrig blir något annat än ett begränsat synsätt på väg mot en sanning som alltid är större. Och visst är det viktigt att man hela tiden påminner sig om denna "välsignade begränsning" genom att bryta sin egen syn mot såväl bibliskt och kyrkohistoriskt material som mot andra ekumeniska, religionshistoriska och kulturella rörelser. Historien är full av exempel på vad som händer när den egna horisonten absorberats och givits absoluta anspråk. Vi måste återupptäcka teologins ödmjukhet, som sannerligen inte undergrävs enbart av "vetenskapsidealets glans" utan minst lika mycket av kyrkligt högmod.

All vår verksamhet är begränsad, men det betyder inte att vi ska ge upp strävan mot sanning och enhet. Det är på grund av att vi både är begränsade och har en kallelse till "enhet i sanningen" som vi behöver lära oss att lyssna till varandra och till den mångfald av olika sammanhang där det bedrivs teologi. Om mitt föredrag låter raljant mot positioner som avviker mot mina egna, så förlåt! Jag har försökt att mitt i min patos påpeka att jag inte vill slopa andra teologiska arbetssätt. Istället hoppas jag att föredraget tas emot som en inbjudan till ett ge-

en ny livsvärld införlivas och gestaltas i en mängd olika situationer.

Mot denna bakgrund blir uppdelningen mellan systematisk teologi och etik mycket missvisande. Om tron är en "livsvärld" vad är den då om inte etik? Avgränsningen leder till att etikens tilldelade område blir att diskutera teoretiska modeller för etiska ställningstagande som sedan ska tillämpas på redan i förhand definierade problemsituationer såsom homosexualitet, skatteplanering och kärnkraft. Äter igen utgår arbetet från modellen att man först lär sig teoretiska modeller för beslutsfattande (man fixerar vid de metoder som särskiljer universitetets ämnet från den oreflekterade församlingsmedlemmens handlande) som sedan praktiskt tillämpas. Men etik formas på ett annat sätt. Vi lär oss etik genom att skolas in i en livsvärld som är formad av praktiskt handlande. Sedan kan vi reflektera över denna praktik och jämföra den med andra praktiker. Men man måste komma ihåg att olika praktiker inte är "olika förhållningssätt till en och samma verklighet", utan att olika praktiker skapar och gestaltar olika livsvärldar (bl a uppställer de olika problemsituationer). Jag tror därför inte på teoretiska modeller som så att säga försöker lyfta oss till något metaplan över den praktiska (sociologiska och didaktiska) verkligheten. Det finns ingen universell och metodisk lösning på etiska "problem", som kvalitativt särskiljer institutionsektorners arbete från "folkets etiska samtal", utan enbart tålmodigt kvantitativt arbete för att klargöra och befrämja det etiska samtal som förs i vardagen.

Man skulle behöva se på fler ämnesområden såsom religionsfilosofi (inte minst!) och historiska ämnen, men min tid och förmåga är begränsad. Utmaningen är att ifrågasätta godtyckliga ämnesdragningar och den distansering från praktiken som format de flesta forskarämnen. Äter igen säger jag, denna kunskap innehåller mycket värdefullt som jag inte vill vara utan, men *teologin* får inte definieras utifrån dessa godtyckliga ämnesgränser utan måste bestämmas utifrån sitt naturliga livssammanhang i praktiken.

mensamt samtal om hur teologi ska bedrivas. Det krävs mycket pedagogiskt och teologiskt arbete för att förnya teologin och göra den till en kraft i offentligheten och i församlingarna, men det kräver framför allt vi lär oss att "vi behöver varandra" och att "vi behöver Guds nåd".

<sup>1</sup> Artikeln är ett föredrag som jag höll vid de frukyrkliga seminariernas årliga pedagogikdaggar. Temat för dessa dagar var relationen mellan teori och praktik och mitt uppdrag var att teologiskt reflektera över det arbete med församlingsbaserad ledarutbildning som jag har varit engagerad i sedan 1992. Jag har valt att inte ombearbeta texten inför publicering, med undantag för några kompletterande noter. Texten har därför kvar karaktär från denna föredragssituation.

<sup>2</sup> Naturligtvis är även denna pragmatiska inställning uttryckt för en form av teologi, vars primära övertygelse är "funkar det (ger framgång), så är det bra".

<sup>3</sup> Berlins universitet, grundat 1810 av den nya preussiska statsbyråkratin, framställs ofta som det paradigmatiske uttrycket för det nya forskaruniversitetet. Historiskt sett har det europeiska universitet sin grund i medeltiden. Det vore en spännande uppgift att jämföra teologin i Berlin med arbetet vid Parisuniversitetet, som framstår som det medeltida mönstret för teologisk utbildning. I Berlin var den teologiska portalgestalten Friedrich Schleiermacher och i Paris fanns Thomas av Aquino. För en historisk skiss av den teologiska utbildningens utveckling, se Edward Farley, *The Fragility of Knowledge: Theological Education in the Church and the University*, Philadelphia: Fortress Press, 1988; Hans W. Frei, *Types of Christian Theology*, New Haven & London: Yale University Press, 1992, 95-132 och David H. Kelsey, *To Understand God Truly: What's Theological About A Theological School*, Louisville: Westminster / John Knox Press, 1992, 63-100.

<sup>4</sup> För en kort historisk beskrivning av hur de nedan angivna tendenserna växer fram, se William Cavanaughs beskrivning av religionsbegreppet omdefiniering, eller som han hävdar, dess uppkomst under den moderna tiden. "The Wars of Religion and the Rise of the State", *Modern Theology* 11 (1995), 397-420, här 403-408.

<sup>5</sup> Se Nicholas Lash korta men mycket innehållsrika artikel "Performing the Scriptures", i *Theology on the Way to Emmaus*, London: SCM, 1986, 37-46.

<sup>6</sup> Några av de teologer som påverkat min egen förståelse av detta synsätt är Jon D. Levenson, *Sinai and Zion*, Minneapolis: Winston Press, 1985; Gerhard Lohfink, *Jesus and Community*, Philadelphia: Fortress Press, 1984; John Milbank, *Theology and Social Theory*, Oxford: Blackwell, 1990; Arne Rasmussen, *The Church as Polis*, Lund: Lund University Press, 1994; N. T. Wright, *The New Testament and the People of God*, London, 1992; John H. Yoder, *The Politics of Jesus*, Grand Rapids, Eerdmans, 1972 och *Body Politics*, Nashville, 1992.

<sup>7</sup> Detta tanke är naturligtvis inte ny utan anknyter till den klassiska tesen "lex orandi, lex credendi" (vad som beds, skall bekännas). Ärtigen är det emellertid viktigt att detta samband inte reduceras så att "praktik" eller "erfarenhet" upphöjs till en självklar auktoritet. Eftersom dessa redan är tolkad erfarenhet måste man utgå från en interaktion mellan "bön" och "bekännelse" där också den teologiska reflektionen positivt bidrar till trons utformning. För en diskussion kring detta, se Geoffrey Wainwright, *Doxology*, New York, Oxford University Press, 1980, s. 218-283.

<sup>8</sup> Mina svårigheter att beskriva denna teologiska praktik beror också delvis på min avsaknad av böcker som hjälpt mig formulera det jag söker. En bok som jag emellertid vill rekommendera, och som kanske varit den främsta stimulansen inför detta föredrag, är Stanley Hauerwas & William H. Willimon, *Resident Aliens*, Nashville: Abingdon Press, 1989.

<sup>9</sup> För denna text, se t.ex. Michael H. Taylor, "People at Work", i Amirtham & Pobe (eds), *The*

*ology by the People*, WCC, Geneve, 1986, s. 116-129.

<sup>10</sup> Termen får sin klassiska utformning genom Schleiermacher, som var den teolog som aktivt deltog i förmandet av universitetet i Berlin. Det är alltså värt att minnas att termen skapas i tiden efter upplysningen och pietismen då den religiösa erfarenheten avskärmade sig från kyrkans institutioner och lära. I Sverige har "praktisk teologi" förpassats från universitetet av "religionsvetenskap" och placerats på av-

skilda pastoralinstitut, där skillnaden mellan detta och "pastoralteologi" blir oklar. Vid Örebro Missionsskola har man helt slopat termen "praktisk teologi" och talar istället om "församlingsteologi". För en diskussion och en historisk beskrivning av denna term, se bl.a. Sven-Erik Brodd, *Pastoralteologisk praxis: om kyrkligt liv och arbete i en urbaniserad miljö*, Stockholms församlingsdelegerade, s. 47ff, och Henning Schröter, "Praktische Theologie", *TRE*, vol. 27, 191-220.

## PRENUMERERA

# TRO & LIV

Tidskrift för kristen tro och förkunnelse  
utkommer med sex nummer per år.

Varje nummer innehåller:  
artiklar om tro och liv, recensioner  
och kommentarer till söndagens evangelietext.

Prenumerationspris 190 kr/år  
Studerande och pensionärer 160 kr/år  
Utanför Norden 240 kr/år  
Lösnummer 40 kr/st

**Beställ prenumeration:**  
Box 6302, 113 81 Stockholm  
Tel: 08-15 18 30 (vxl)